

TÕULOOMAKASVATUS

21

1/2018

EESTI TÕULOOMAKASVATUSE LIIT
EMÜ VETERINAARMEDITSIINI JA
LOOMAKASVATUSE INSTITUUT
ISSN 1406-3395

L I N N U D

Ka kodukana võib pakkuda silmailu

Pm-dr Aleksander Lember, Janek Prits
Eesti Linnukasvatajate Selts

Kodukanad, kelle metsikud esivanemad elavad tänaseni Aasia džunglites, on inimese juures elanud tuhandeid aastaid ning selle aja jooksul on välja kujundatud sadu väga erinevaid tõugusid. Nii nagu koertemaailmas on oma hiiglased ja kääbused, pikakarvalised ja isegi karvatud, on ka kanatõugude hulgas väga erilisi linde, keda inimene omatahtsi kujundanud on. Eesti hobilinnukasvatajad on viimasel kümnendil sisse toonud palju huvitavaid ja atraktiivseid kanatõugusid, keda paljud ehk ei teagi ning pole kunagi näinud. Alljärgnevalt mõne populaarse kanatõu tutvustus ja lühiülevaade tõu kujunemisloost.

Fööniks on pilkupüüdev pikasabaline kanatõug, kelle aretusega tegeles Saksa linnukasvatuse assotsiatsiooni esimene president Hugo de Roi juba 19. sajandi lõpus. Fööniks on oma pika saba saanud onagodorilt – kõige pikema sabaga (kuni 10 m) Jaapani rahvuslikult tõult, keda on paraku üsna raske kasvatada ja kellega vist tõesti ainult jaapanlased hakkama saavad.

Onagodori pikasabalisus on põhjustatud retsessiivsest geenist, mis takistab kanade iga-aastast sulgimist, suled vahetuvad alles kolme või isegi enama aasta tagant ja saba-sulgedel on aega ka pikaks kasvada. Fööniks sulgib na-

gu kanad ikka, igal aastal, aga sellegipoolest jõuab saba kasvada ligikaudu meetri pikkuseks. Fööniksid on aktiivsed, sõbralikud ja erinevalt onagodoridest palju parema tervisega.

Euroopasse toodud onagodoride vitaalsuse parandamiseks ja soovitud välimiku saavutamiseks ristati neid mitmete kanatõugudega, nagu leghorn, malai, vana inglise võitluskana, modernne võitluskana ja veel mõnede teistega, ning kehva tervisega onagodori “tuhast” (üle kantud tähenduses) sündiski fööniks.

Tõug ei ole suurekasvuline, kuked kaaluvad ligikaudu 2,5 kg, kanad 1,8 kg, fööniksi bantamid (kääbuskanad) on pisikesed, nagu bantamid ikka, kaaludes 700 g ringis (kuked veidi rohkem, kanad vähem). Fööniksid ei ole just munemise maailmameistrid, aga oma pere tarbeks saab neilt mune küll. Fööniksiga suguluses ja väga samane on jokohama tõug, viimane on küll erinevalt lehtharjalisele ja suurelokutlisele fööniksile sagedamini väikeste lokutitega ja hernes- või pätkelharjaga.

Leghorn on üks enam levinud, populaarseim ja ilmselt kõigile kanakasvatajatele teada-tuntud suuretööstuslik munakanatõug. Et leghornid ja nende baasil loodud munakanakrossid on maailma parimad munejad, siis on sobiv neist ka siin veidi kirjutada. Pärit on leghornide esivanemad Itaaliast, arvatakse, et tõu nimetus on tulnud Itaalia sadamalinnast Livorno nimest, kust neid linde

Foto 1. Høbedane fooniks

(J. Prits) Foto 2. Kuldne fooniks

(J. Prits)

Ameerikasse (USA) viidi. Millal see täpselt juhtus, polegi teada, mõnede allikate järgi jõudsid esimesed “itaallased” Ameerikasse juba 1828. või 1829. aastal, kuigi kirja pandud viiteid sellest paraku pole.

Leghornide aretuslugu USAs on keeruline, tegeldi paljude erinevate värvustega, asutati palju leghornide klubisid ning meile hästi teada lehtarjaliste leghornidele lisaks olid (ja on seni) ka roosharjalised linnud. Viimased on levinud Põhja-Inglismaal, Šotimaal, Kanadas – külmema kliimaga piirkondades, sest roosharjalised linnud pole nii külmatundlikud kui suure lehtarjaga kanad. Ameerika Ühendriikidest viidi leghorne Inglismaale juba 1870- ndatel. Aktiivselt tegeldi leghornide aretusega ka Hollandis ja Saksamaal.

Senini peetakse kõige paremateks munejateks valgeid leghorne, kuid tõu asjaarmastajad-entusiastid on loonud palju erinevaid värvuseid ning populaarsed on ka bantamid (kääbusvorm). Näiteks Ameerika Linnukasvatajate Assotsiatsioon (APA) on seni tunnustanud nii lehtkui roosharjalistel leghornidel kuut värvust: tumepruun, helepruun, valge, õlevärviline, must ja høbedane. Lisaks võivad lehtarjalised leghornid olla ka punased, mustasabalised punased, kolumbiavärvuselised ja kuldsed. Inglaased on oma standardis (British Poultry Standards) tunnustanud veelgi rohkem erinevaid värvusi. Ameerika bantamikasvatajaid ühendav aretusühing – Ameerika Bantamikasvatajate Assotsiatsioon (ABA) tunnustab koguni 16 erinevat värvust. Leghorni bantamid näevad välja nagu leghornid ikka, on ainult kolm korda kergemad ja väikese

Foto 3. Isabelle leghorn

(J. Prits)

Foto 4. Høbedane leghorn

(J. Prits)

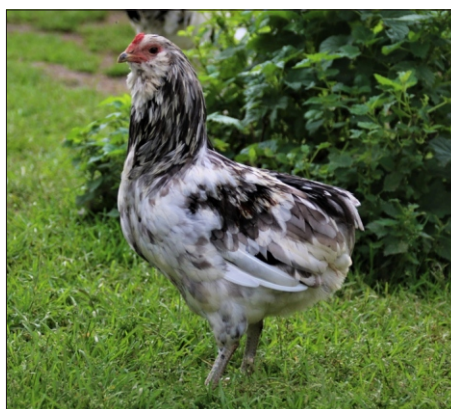

Foto 5. Araukana

(J. Prits)

keha foonil tundub nende lehthari eriti suur. Kõik leghornid on valgete kõrvalappidega ja munevad valgekoorelisi mune.

Araukana tõug on oma nime saanud Lõuna-Ameerika indiaanlaste hõimu nimest, samas, araukanade kujunemislugu on müsteerium, mida ei osata tänaste teadmiste juures seletada. Üldtunnustatult arvatakse, et Kagu-Aasia džunglikanad on kõigi kodukanade eellased. Kui Kolumbus 1492. aastal jõudis üle ookeani Ameerikasse ja seal juba paljudes piirkondades kanu peeti, siis kerkib küsimus – kuidas ja millal need kanad Kagu-Aasiast sinna sattusid!? On mitmeid versioone, aga tõepäraseks arvatakse – mida kinnitavad ka paleontoloogid – et kanad võisid Lõuna-Ameerikasse sattuda juba sajand enne Kolumbust, ja mitte üle Atlandi, vaid mõne hõimuga, kes hoopis Vaikses ookeanis asuvaid saari asustades ja neid vahepeatuskohtadena kasutades lõpuks Ameerikasse jõudsid.

Araukanad on erilised selle poolest, et nad munevad sinisekoorelisi mune, mida põhjustab emakanäärmetes sünteesitav pigment biliverdiin. Kuigi tõug on vana, hakati Euroopas (eeskätt Ühendkuningriigis) araukanadega tõsisemalt tegelema 20. sajandi esimesel kolmandikul. Et tõug on välimikult heterogeenne, siis tänapäeval on brittidel koguni kaks araukana tüüpi ja standardit. Ühte loetaksegi Briti araukana tüübiks – linnud on sabaga, tutiga, habemega ja enamasti lavendlivärvuselised ning veidi suuremad kui araukanade teine tüüp, kes on sabatud (neil puuduvad sabalülid ja õndraluu ning pole ka pärani punäret) ja suurte kõrvatutti-

Foto 6. Siidikanad

(J. Prits)

dega. Sabaga araukanasid on lihtsam kasvatada, nad on elujõulisemad ja nende aretamisel suuri probleeme ei ole. Tuleb meele pidada, et kui mõlemad vanemad on sabatud ja suurte kõrvatatutidega, siis tibusid hukuvad tavaliselt embrüonaalse arengu käigus.

Araukanad on viimasel ajal populaarsed ka Eestis, sest erilised sinise ja roheline koorega munad on tarbijate hulgas hinnas ja seda eriti ülestõusmispühade ajal. Rohelise koorega mune saadakse araukanade ja pruunikoorelisi mune munevate kanade ristanditelt ja see on põhjustatud emakanäärmeis sünteesitavate pigmentide (lisaks biliverdiinile ka protoporfüriin – pruun pigment) koostoimest. Munad on kahvatult helesinised, kui araukanasid on ristatud valgekoorelisi mune munevate lindudega. Araukanad võib oma munevuse poolest arvata keskmike hulka.

Siidikana on pilkupüüdev väga vana Aasiast pärit tõug. Juba Marco Polo (13. saj) kirjutas oma Aasia reisimärkmetes kanadest, kelle suled nägid välja nagu kassi karv ja olid mustad. 16. sajandi kirjalikes allikates kirjeldatakse siidikanade eristatavust, samuti seda, et lindudel on must nahk ja mustad jalad. Need siidikana tunnused on tänini säilinud ja on fikseeritud ka tõustandardis. Lindude

suled on suleroota (v.a hoo- ja tüürsuled), nad on sulisjalgsed, uhke tutiga ja viievarbased. Inglise standardi kohaselt võivad siidikanad olla nii habemega kui ka ilma. Siidikanade nahk on must või tumevioletne, Ameerika Ühendriikides on kõige populaarsemad valge sulestikuga linnud, aga nad võivad olla ka mustad, sinised, kuldseid või põldpüüvärvuselised.

Siidikanad on asjaarmastajate hulgas väga populaarsed – lisaks ebaharilikule sulestikule on nad väga rahulikud, sotsiaalsed ja suurepärase emainstinktiga ning isegi kuked on head “lapsehoidjad”. Juhul, kui pole inkubaatorit ja on tahtmine ise tibusid välja hautada, siis on siidikanade pidamine “kindla peale minek”, ka siidikanade ristandid on hea haudeinstinktiga. Siidikanade haudeinstinkt on nii tugev, et nad on nõus munade peal istuma ka kauem kui kolm nädalat ja nendega saab edukalt välja hautada ka näiteks parditibusid, kuigi, ega pardimune neile alla panna palju saa – need ju suuremad. Pardid, erinevalt muskuspardidest, on teatavasti üsna “laisad” haudujad.

Pidamisel tuleb aga silmas pidada seda, et hea ja malbe iseloomu tõttu ei peaks siidikanu koos pidama agressiivsete tõugudega, kes kipuvad neid türanniseerima. Oluline on jälgida, et nende sulestik ei märguks, nad ei tohiks kunagi vihma kätte jääda, vastasel juhul võib keha liialt jahutada, linnud jäävad haigeks ja võivad surra. Siidikanad kuuluvad väiksemate kanatõugude hulka, kuked kaaluvad ligikaudu 1,8 kg, kanade kehamass on umbes 500 grammi võrra väiksem, bantamid on päris tillukesed, vaid 500–600 grammi raskused. Mune annavad nad omajagu, kui just haudemiskihu peale ei tule. Et siidikanad on väikesed, siis on ka nende munad väiksemad, kui tarbija poest ostma on harjunud.

Kanamaailm on suur ja kirju, iga tõug on omal moel atraktiivne ning huvitava kujunemislooga. Käesolevasse kirjatükki mahtus vaid nelja kanatõu lühitutvustus, eks edaspidi jõuab ka teistest kirjutada.